

Çingiz han ýasalarynyň esasy aýratynlyklary

Category: Kitapcy, Sözler, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 23 январа, 2025

Çingiz han ýasalarynyň esasy aýratynlyklary CENGİZ HAN YASALARININ GENEL ÖZELLİKLERİ

Moğol İmparatorluğu'nun hukuk ve askerlik işlerini düzenleyen kanunlar "Cengiz Han Yasası" olarak isimlendirilmiştir. Aslında bu yasanın tamamı Cengiz Han tarafından konulmuş olmayıp nesilden nesile aktarılan Moğol hukuk ve törelerinin düzenlenmesiyle oluşmuştur. Cengiz Han, kağan seçildiği 1206 kurultayında bu kurallara bazı ilaveler yapmış ve bunları yürürlüğe koymuştur. Otuz üç defter halinde tanzim edilen ve Moğol hazinesinde saklanan yasayı uygulama görevini de bu kanunları en iyi bilen oğlu Çağatay'a vermiştir. Timurlular dâhil İslamiyet'i kabul eden Moğol hanedanları bu yasaları özenle tatbik etmişlerdir. Cengiz Han Yasası bir kitap halinde tam olarak zamanımıza gelmemiştir. "Moğolların Gizli Tarihi, Cami'ü't-Tevarih, Tarih-i Cihangüşa ve Abu'l-Farac Tarihi gibi eserlerde çeşitli maddelerine yer verilmiştir.[1]

Moğol devletini yaratan Cengiz Han'ın ruhu yasaya adeta damgasını vurmuştu. Daha birkaç yıl önce birbirlerine bağlı olmayarak göç edip duran ve birbirleriyle daimi bir mücadele içinde bulunan bozkır aristokrasisi, bir kişinin iradesine boyun eğmek zorunda kalmış ve devlet yolunda bir birlik meydana çıkmıştı. Cengiz Han bu birliği devam ettirmek ve uzak gayelerini gerçekleştirmek için, Yasa'yı kudretli bir araç vazifesinde kullanmıştır. Bundan dolayı bütün Yasa'ya bir ana fikir hâkim olmuştur; kendini savunabilir, disiplinli ve içinden birleşmiş bir millet topluluğunun devamı.[2] Cengiz Han'ın zamanından önce de, yazılı olmayan ve boylar arasında değişiklik gösteren yasaklar olduğu bilinmektedir. Ancak Cengiz Han'ın yetki alanı arttıkça tüm imparatorlukta uygulanacak bir hukuk düzenine, yasalar topluluğuna olan

ihtiyaç artmıştı. Bu anlamda yasanın tanımını yapmak gerekirse; “Moğolların atalarından kalma geleneklerinin, göreneklerinin, yasalarının ve fikirlerinin, Cengiz Han’ın kendi koyduğu yasalar da eklenerek bir araya getirildiği bir düzenlemedir,” denilebilir. Yasa bir kerede ortaya koyulmamıştır. İlk hali 1206 kurultayında düzenlenmiş, 1218’de yenilenmiş ve Cengiz Han’ın yaşamı boyunca üzerindeki çalışmalar devam etmiştir.

Moğol devletinde Yasa’da yazılı olanlara harfi harfine uyma zorunluluğu vardı. Sivil ya da askeri itaatsizlikler aynı biçimde cezalandırılıyordu. Bu yüzden ortaya çıkan sıkı disiplin Moğolların yaşam tarzlarının en önemli belirleyicisi olmuştur. Bu disiplin yoluyla Cengiz Han kendisinden önce büyük bir karışıklık içinde bulunan Moğol halkının ahlak anlayışını köklü bir biçimde değiştirmiştir. Onun önderliğinde elde ettikleri büyüklük kendileriyle gurur duymalarına neden olmuştur. Diğer yöneticiler Cengiz Han gibi güçlü bir kişiliğin altında onun temsilcileri olarak hareket etmişlerdir. Yasa’nın el yazmaları veya içeriğine ilişkin herhangi bir belge günümüze ulaşmadığından bahsetmiştim. Bu yüzden içinde yazılı olanlara ilişkin bir kesinlik hiçbir zaman söz konusu değildir. Elimizde sadece Cengiz Han’dan sonra yaşamış yukarıda adı geçen İranlı, Arap ve Süryani tarihçilerin Yasa hakkında yazdıkları bilgi parçaları bulunmaktadır. Bu bilgilerin Cengiz Han’ın duruma göre ortaya koyduğu davranış ilkeleri ve sözlerinin bir araya getirildiği derlemeler olduğu düşünülmektedir.

Yasa konusunda Altın Aile’nin konumu noktası da çok önemlidir. Bu göçebe topluluğu imparatorluk ailesinin sıkı denetimindeki aristokratik bir devlete dönüştürülmek zorundaydı. Yasa, Cengiz Han’a dünyayı fethetme görevinin verildiği inancı üzerine kuruluydu. Moğol İmparatorluğu’nun tüm yöneticileri Cengiz Han’ın soyundan olmalıydı. Yasa’ya göre yeni han üst düzey komutanların ve önderlerin katılacağı bir kurultayla belirlenecekti. Daha sonraları Yasa’nın gözetilmesi, bu kurultayda Moğol İmparatorluğu’nu yönetmeye talip olanlar arasındaki farkı ortaya koymada ön plana alınacaktı. Herhangi

bir kolun üyeleri, diğerlerinin sürekli Yasa'yı çiğnediklerini öne sürerken kendilerinin Cengiz Han tarafından oluşturulan kurallara bağlı kaldıklarını göstermeye çalışacaktı. Yasa'da çok çeşitli ceza şekilleri uygulanmaktaydı. Hanedan üyelerinden birisi idama mahkûm edildiğinde bunun kan akıtılmadan yapılması gerekirdi. Yay ipiyle boğma ya da bir halıya sararak havasız bırakma yöntemlerden bazılarıdır. Bazen hüküm giyen bir suçlunun tüm ailesi de suç ortağı sayılarak kendisiyle birlikte idam edilirdi.

Yasa'daki bu tip cezalar günlük hayatı önemli ölçüde etkilemiştir. Cengiz Han döneminden önce göçebe boylar arasında oldukça yaygın olan zina, hırsızlık, yağma ve cinayet gibi suçlar oldukça azalmıştır. Fakat Yasa ile birlikte gelen aristokratik düzen sıradan insanların üzerinde oldukça büyük bir yük getirmişti. Kölelerin durumu ağırlaşmış, yaşam koşulları Yasa'yla birlikte daha kötü olmuştu. Cengiz Han'ın amacı Yasa'yı ihlal edilemez bir hale getirmektir. Bu yüzden de Yasa'nın ölümünden sonra da değiştirilmeden uygulanabilmesi için koruyucu olarak seçtiği Çağatay, tutucu bir kişiliğe sahip olup, babasının kurduğu düzenin, ilkelerinin sıkı takipçisi olmuştur.[3]

Çağatay daha babasının sağlığında yasayı en iyi bilen, örf ve adet meselelerinde en yüksek yetki sahibi olarak tanınan bir kimse idi. Yasa'yı bildiği ve koruduğu için ülke dâhilinde herkesin boyun eğmesini sağlayan bir nüfuza sahipti.[4] Moğolların Çin'e ve **Türkistan'a doğru yayılmalarıyla** idari sistemin oluşumu aynı zamanlarda gerçekleşmiştir. Çin, Uygur ve Acem ananeleri imparatorluk teşkilatı için birer örnek vazifesi görmüştür. Cengiz Han'ın ele geçirdiği kabiliyetli Çin ve Uygur devlet adamları Yasa maddelerini gözden geçirmiş ve genişleyen imparatorluğun ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlemişlerdi. 1218'de yapıldığını söylediğimiz bu çalışma 1225 senesine doğru tamamlanmıştır.

Moğol tarih ve hukukunu inceleyenlerin çoğu Raşid ad-Din ve Makrizi'nin zikrettiği parçaları Yasa hakkında en esaslı iki vesika kabul etmişlerdir. Raşid ad-Din'in, Cami'ü't-Tevarih'inin üçüncü kısmı üzerinde durmuşlardır. Bu kısım

Cengiz Han saltanatının tarihini ihtiva etmektedir.[5] Burada Cengiz Han'ın bazı emirname ve sözleri vardır. Bunların bazıları Yasa'nın parçaları, bazıları da Bilik'ten ibaretti.[6] Makrizi ise Yasa'nın özetini yapmaya çalışmış. Bunlardan başka D'Ohsson "Moğolların Tarihi" adlı eserinde Cuveyni'nin Tarih-i Cihangüşa'sından yararlanmıştır.[7]

Yasa'yı sadece Moğolların örf ve adetlerinin bir araya toplanması olarak görmemeliyiz. Yeni imparatorluğun ihtiyaçlarına göre mevzuatın ilavesi olarak düşünmeliyiz. Örf ve adetlerin boş bıraktığı alanlar Yasa ile doldurulmuştur. Eski kabile hukukunun üzerine yeni bir hukuk sistemi tesis edilmiştir. Yasa'nın birçok kanunları Cengiz Han ve ilk haleflerinin dünya imparatorluğu fikrini destekliyor niteliktedir.

Cengiz Han'ın yasa maddelerine kattığı yorumla dünyayı fethetme maksadını açıklıyor: "Benimle olmayan, bana karşı demektir. Ben yenilmez savaşçılarımla önünde savaşırım. Bütün dünya bana baş eğmedikçe, savaşı bırakmayacağım." "Moğolların Han'ı yer'in sahibidir. O kılıcını kuvvetiyle hükmediyor." "Moğolların vazifesi, benim emrime hazır olmaktır. Buyruklarıma itaat etmektir. Benim istediğim kişiyi öldürmektir." "Vazife ve zenginlik uğrunda düşmanlarınızı daima mahvediniz ve dostlarınızı bahşişlerle doyurunuz!" "Moğol'un en büyük mutluluğu düşmanını yenmektir; varlığını gasbetmektir; ır-gatlarını ulutmaktır; iyi beslenmiş atların dört nala gidişleri ile kurtulmaktır. Kadınların ve kızların karınlarından bir yuva gibi yararlanmak ve güzelliklerinden zevk almaktır." [8]

Cengiz Han'ın bu düşünceleri Yasa ile birlikte dünya çapında tarihi şekil alıyordu. Moğollar ve Moğol Devleti tarafından da kutsallıkla saygı görüyordu. Bu Yasalar sayesinde, hayatı feodal münasebetler açısından anlayan Avrupa toplumlarındaki sınıf farklılıkları oluşmamıştır. Fetihler ipek ve eşya gibi zenginlikler sağlamış, fakat bol besin maddesi getirmemişti. Bu eksikliğe rağmen adil bir paylaşım yapıldığı için çeşitli sınıflar oluşmamış, tabakalar arasında kapatılması imkânsız uçurumlar meydana gelmemiştir. Bu Yasa Cengiz Han'ın en büyük silahı olmuştur. Çünkü dilleri, dinleri birbirinden ayrı

milyonlarca insanı bir arada tutmak, adilane olmak, ancak bu yasa ile mümkün olabilecekti.[9]

■ Yasa'da Siyasi Teşkilat (Hanlık Meselesi):

Yasada "Han"lık meselesi ile ilgili olarak en yüksek kuvvet Han'ın sahsında toplanmıştır. Han tabiri de kuvvetinin en büyük nişanesidir. Cengiz Han, "Moğollar diğer milletler gibi hükümdarlarına ve asilzadelerine birçok isimler ve unvanlar vermeyecektir ve hükümdarlık tahtında oturan kişiye yalnız bir isim vereceklerdir ki o da Kaan veya Han'dır." demiştir. Bu kaidenin altındaki gizli sebebi, iki taraflı olarak görebiliriz. Bunlardan birincisi, Moğol hükümdarının şerefini diğer hükümdarlar karşısında emniyette bulundurmak, ikincisi de derebeyi asilzadelik unvanlarının kanuni bir mahiyet almasına mani olmak suretiyle nüfuz kazanmalarının önüne geçmektir.

Eski Türklerde, bazen hükümdar adayı, ölen kağanın en büyük oğlu, o yoksa aynı sülalenin yaşça en büyük erkeği olabiliyordu. Mete, Bumin, Kutluk Kağanlar bu usule göre seçilmişlerdir. Seçim prensibi bu yoldan irsiyet ya da veraset kuralına bağlanarak birlikte uygulanmıştır. Türk devlet geleneğine çok benzeyen Cengiz Yasası'nda şöyle denilmektedir. "Cengiz'in evladı ahfadından olmayan hiçbir kimse, kendini Han ilan edemez. Bu Cengiz ahfadı da ancak kurultayın kararı ile Han olabilir". Görüldüğü gibi Moğollarda da hakanlığın intikalinde belli bir veraset hukuku bulunmamaktadır. Statüleri eşit olan zevce ve hatunlardan olan oğulların hepsi taht üzerinde aynı derecede hak sahibi idiler. Hakan bir veliaht seçmiş olsa bile bu, ölümünden sonra başka bir prensin tahta geçmesine engel sayılmazdı. Ögedey'ı seçen kurultay, Cengiz Han'ın bu konudaki vasiyetine uymuştur. Fakat seçimden sonra Ögedey'in Çağatay'a söylediği şu sözler dikkat çekicidir: "Babam Cengiz Han tarafından vasiyet edilmiş tahta oturdum. Sonra benim arkamdan, hangi meziyetine dayanarak tahta çıktı diye söylenenler olmaz mı?" Bu sözlerden şahsi meziyetin, yeteneğin ve başarı kazanmış olmanın hakanlık için

bir dayanak sayıldığı açıkça anlaşılmaktadır. Veliaht olmak için, bazen kurultaya erken gelmek ve daha önemlisi, şahsi ilişkileri sayesinde veya pazarlıkla nüfuzlu kabile beylerinin desteğini sağlamak yetebiliyordu.

Veraset sistemi ile ilgili açık bir kanun yoktu bu da kargaşaya sebep olmuştur. Her hanın ölümünden sonra halefinin kim olacağı meselesi uzun araştırma ve müzakerelere bağlı kalıyordu. Bu değişikliğin bütün han sülalesi üyeleri tarafından tanınması için tahta oturma törenine hepsinin gelmesi bekleniyordu. Eski hakanın isteği göz önüne alınıyor, fakat bu durum şehzadeleri kayıtsız şartsız bağlamıyordu. Hanın ölümüyle tahta çıkarılma töreninin yapıldığı kurultay arasında birkaç yıl geçiyordu. Ölenin hanımı bu zamanlarda hâkime sayılıyor, fakat bunun hâkimiyetini herkes tanımıyordu. Diğer şehzadeler, imparatorluğu yönetme hakkının hanın eşinde olan hukukunu göz önüne almaksızın kendi eyaletlerinde istedikleri gibi hükmediyorlardı.

Siyasi bakımdan, Moğol imparatorluğunun kanununa göre, Moğol milletini teşkil edenler yalnız Moğollardı. Millet yeni bir han seçerken hanın Cengiz Han sülalesine, yani icra-yı saltanat eden hanedana mensup olması şarttı. Hanın ölümünden sonra hanedan mensupları, ordunun yüksek kumandanları, Moğol kabilelerinin yüksek erkânı toplanırlardı. Bu kurultay, Cengiz Han ailesine mensup şehzadelerden en akıllı ve kabiliyetlisini Han seçerdi. Bu meclislerin esas vasıflarından biri de, Büyük Yasa'nın icap eden kısımlarının burada okunması idi. Yeni Han seçilir seçilmez milletin siyasi rolü artık bitmiş olurdu. Başka vesilelerle arada sırada toplanan meclis, ancak harp ilan etmek veya başka işler görmek ve handan emir almak üzere birleşen han yardımcıları vazifesini görüyordu. Daha sonraları Moğol hâkimiyetinin genişlemesi nispetinde, diğer göçebe kavimler bilhassa Türkler, milli hâkimiyete iştirak ettiler. Bu madde tarihi açıdan çok önemlidir. Çünkü Cengiz Han çağımızdan çok uzun zaman önce Millet Meclisi demek olan kurultayı, kendisinden de üstün tutuyordu.

Küçük bir Moğol kabilesinin idaresinden bütün Asya kıtasının hükümdarlığına yükselmiş olan Cengiz Han 1227 yılında öldü-

günde veliahdını seçmiş, ülkesini de oğul ve akrabaları arasında taksim etmişti. Moğol hukukunda Han'ın mutlak hâkimiyetine rağmen, devlet onun şahsından ziyade bütün hanedan üyelerinin malı sayılıyordu. Cengiz Han, kendi ailesine mensup fertlere müşterek mülkiyetten faydalanma imkânı veren bir sistem uygulamıştır. Bu uygulama ile Cengiz Han oğulları, kardeşleri, onların oğulları ve diğer akrabalarından hemen her birine, yakınlık derecesine göre kabilelerden oluşan birer "ulus", bunların geçimlerini sağlayabilecekleri birer tımar veya birer yurt vermiştir. Ayrıca Çin, Türkistan ve İran'daki yerleşik halkın oturduğu yerlerden elde edilen gelirlerden de, bu mirasçılara pay verilmiştir. Hanedan üyeleri arasında paylaşılan topraklar, genellikle atlı göçebe hayatı sürdüren unsurların işine yarayacak olan bozkırların olduğu da muhakkaktır. Cengiz Han'ın vasiyeti ve Moğol veraset geleneğine uygun olarak yapılan bu taksim incelendiği zaman, Cengiz ailesi ve bütün Moğolların ebedi olarak göçebe hayatı sürdürmeyi istedikleri anlaşılmaktadır.

■ Yasa'da Askeri Teşkilat:

1206 Kurultayı toplandığı zaman Cengiz Han, Moğol Devleti'nin askeri teşkilatlanması hususunda özel bir dikkat ve titizlik göstermiştir. Her Moğol'un doğuştan asker olduğu düşüncesinden hareket edilerek yasada açıkça şu madde belirtilmiştir: "Moğol çadırdan doğar; ama atı üstünde öldürülür (yahut eceliyle ölür)". Bu temel maddeden kesin olarak şu neticeyi çıkarmak gerekir: Bütün Moğollar, sosyal durumlarının şartları ne olursa olsun, orduya asker olarak katılmak mecburiyetindedirler. Bu bakımdan Avrupa feodal askeri teşkilatları ile Moğollarınki arasında esaslı farklar vardır. Han buyurduğu zaman bütün Moğolların orduya katılmalarının mecburi olduğu, Moğol askerlerinin meydana getirdiği sayıdan da anlaşılmaktadır. Cengiz Han, askerlerini yeniden teşkilatlandırdığı zaman, eski durum ve şartlara uymak mecburiyetini duymadı. Eskiden Moğollar aile ve kabilelerinin

ad ve hesabına, aynı zamanda askeri şefleri olan büyüklerinin komutasında orduya katılırlardı. Cengiz Han, kabileler ve aileler arasındaki irtibat ve münasebetlere göre oluşmuş birlikler sistemini ortadan kaldırarak, müstakil askeri birlikler meydana getirdi. Temel birlik bin kişiden teşkil edilmiştir. Her birine bin kişilik birliğin kumandası verilen 93 kumandan tayin edilmiştir ki, bu o tarihte Cengiz Han'ın 100.000 kişiye yakın büyük bir orduya sahip olduğu kanaatini vermektedir. Han kendisinin korunması hususuna da büyük önem vermiş ve muhafız birliğinin sayısını binden on bine çıkarmıştır.

Tarihçiler düzen ve disiplin bakımından Cengiz Han'ın askerlerinin seviyesine ulaşabilecek bir ordu olmadığını düşünmektedirler. Hiçbir zaman kendi aralarında kavga çıkarmayan bu ordunun mensupları, her türlü meslek gruplarından meydana geldiği için ellerinden her iş gelir, yiyecek, giyecek, teçhizat konularında sıkıntıya düşmezlerdi. Moğollar, sanki askerlik için yaratılmışlardı. Savaş zamanında bunların en büyüğünden en küçüğüne kadar hepsi, kılıç, ok ve mızrak gibi aletleri iyi kullanırlardı. Zaman neyi gerektirirse onu yaparlardı. Savaş ihtimali çıktığı zaman ortaya her türlü silahı, beygir ve deve gibi yük hayvanlarını, savaş zamanlarında da kimseye muhtaç olmadan yiyecek ve giyeceklerini kendileri hazırlarlardı. Evlerde kalan karı ve çocukları, barışta yaptıkları işlerinin yanında erkeklerinin işlerini de yaparlardı. Han, herhangi bir kişiyi veya bir şeyi istediği zaman önce tümen komutanına haber gönderir; o binbaşuya, o yüzbaşuya, o da onbaşuya işi havale eder ve böylece istek karşılanırdı. Cengiz'in askeri yönetim sistemi de dahil olmak üzere bütün Orta Asya devletleri Mete Han'ın sağladığı onluk sisteminin kolaylığını iyi kavrayıp daha kolay ve seri şekilde yönetme sistemini sağlamışlardır. Herkes aynı ölçüde çalışır, çalışmayan kimse bulunmaz, makam ve servete önem verilmezdi. Askeri harekâta gerek duyulduğu zaman, "Vakitleri dolunca ne bir saat gecikebilirler ne de öne geçebilirler." hükmü uyarınca bir an bile erken veya geç gelemezdi.

Moğol ordularını Avrupa'daki ordularla kıyasladığımızda, savaş meydanındaki harekâtı ile Avrupa askerlerinin arasında büyük ve temelli farklar bulunmaktadır. Süvarilerden oluşan Avrupa birlikleri manevra kabiliyetleri olmayan ve önlerinde kumandanları ile beraber kütle halinde hareket eden ve bir tek şiddetli hücum usulünden yararlanan ve bundan sonra tek kişilerle savaşan askerlerden meydana geliyordu. Bu şartlar altında taktik ve stratejik bir düşünce ile değil, rastgele ve alışkanlık tesiri ile savaşılıyordu. 100.000 kişilik Moğol ordusunun Avrupa'daki benzeri ancak Fransız İhtilali zamanında gerçekleştirilmiştir.

Moğollarla Avrupalılar arasında savaş meydanında disiplin açısından da önemli farklar vardır. Avrupalı süvariler disiplin kavramını hemen hemen hiç bilmezlerdi. Savaş sırasında kendilerine harekât emrini hakaret sayarlardı. Savaş bittikten sonra ikisi de yaşıyorsa, emir vereni emir alan düelloya çağırarak şerefini temizlemek cihetine giderdi. Moğollarda en küçük askerden en önemli ve değerli kumandanına kadar çok disiplin vardı. Cengiz Han, bu manada çok sert kanunlar yapmıştır. Savaş sırasında hiç kimse bulunduğu grubunu asla bırakıp gidemezdi. Savaşta yaralanan arkadaşlarını bırakıp gidemezlerdi. Savaştan kaçan hemen öldürülürdü. Han'dan emir çıkmadan evvel kimse yağma ve talana başlayamazdı.

Bir ordu komutanı çok uzak yerde bulunduğu halde Cengiz Han'ın emirlerine körü körüne itaat ediyordu. Bir yanlışlık yaptığı takdirde dövülmeye razı oluyor Cengiz Han intiharını emrederse bunu yerine getiriyordu. Tüm bu fetihler Moğol ordusunun "uluslar arası" bir nitelik kazanmasını da birlikte getirdi. Artık hem Moğol olmayan ordu birlikleri Moğollar adına savaşıyor, hem de kendi birliklerinde de gitgide artan sayıda "yabancı Moğol" yani Moğol doğmamış askerler yer alıyordu. Bağlılık ve koruma ilkesi sayesinde bir arada tutulan bu ordu birlikleri, güçlü birer dayanışma ve etkinlik oluşumu meydana getiriyor ve bu sırada Cengiz Han'ın en önemli yasalarından birine bağlı kalıyorlardı: "Moğollar bütün dünyayı ele geçirmeli ve yok edilene ya da kendi rızasıyla teslim olana

dek hiçbir halkla barış yapmamalıdır!” Cengiz Han bu yasasıyla bağlılık ve koruma ilkesinin işleyebilmesi için sürekli ve başarılı fetihler olmadan Moğolların ayakta kalmasının olanaksız olduğunu belirtmek istiyordu.

■ Yasa’da Avcılık konusu:

Avcılığın Moğolların hayatında kapladığı yerin oldukça büyük olması, bu konuyla ilgili kuralların da Yasa’da yer alması sonucunu doğurmuştur. Büyük yabani hayvanları avlamak, yiyecek sağlamanın ve sosyal bir olaya katılmanın önemli bir yolu olduğu kadar, yapılış biçimiyle de askeri bir önem taşımaktadır. Bir batu (sürek avı), takriben bir ile üç ay arasında sürerdi. Bu büyük sürek avları birliklere manevra yaptırmak, askerlerin silah kullanmalarını geliştirmek, dayanıklılıklarını arttırmak ve disiplinlerini devam ettirmek için bulunmaz birer fırsattı. Çok sayıda tümenin bu avlarda yer aldığı düşünülürse, bunların geniş çaplı birer askeri tatbikat oldukları daha iyi anlaşılır. Bu yüzden Yasa’nın avla ilgili olarak ihlali halinde ölüm cezası ile bile sonuçlanabilecek ciddi maddeler içermesi yadırganmamalıdır. Bu sürek avı sonuçlanıp da avlar çember içine alındığında tüm birlikler, bu dev kuşatmada hatasız bir biçimde yerlerini almak zorundaydı. Eğer avlardan bir kısmı kaçmayı başarırsa bundan tüm generaller ve komutanlar sorumlu tutulur. Hemen bir soruşturma açılarak hatalı bulunanlar ciddi bir biçimde cezalandırılır.

■ Yasa’da Din Meselesi:

Başlangıçta şamanist olan Moğollar, Müslüman ve Hristiyan milletlerle ilk defa istila sırasında karşı karşıya geldiler. Kendilerini savaş sırasındaki azgınlıklarının tesirine kaptırmadıkları zaman diğer din ve inanç mensuplarına büyük bir hoşgörüyle yaklaşırlardı. Din adamlarının tartışmalarını ilgiyle takip eder, onları vergiden muaf tutar ve ibadetlerini tam bir özgürlük içinde yapmalarına izin verirlerdi. Mengü Han’ın sarayında Budist ve Hristiyan rahipleriyle Müslüman

din adamları her zaman himaye edilmiştir. Onun devrinde Tibet'in "lama" denilen rahipleri Budizm'in Moğollar arasında yayılmasında etkili oldular. Güyük Han'ın Hristiyanlık hakkındaki kanaatleri olumluydu ve onun hükümet işlerini iki Hristiyan devlet adamına bırakması yüzünden Müslümanlar büyük sıkıntılara maruz kalmışlardı. Eşi sonradan Hristiyan olan Hülagü ve Argun Han gibi bazı İlhanlı hükümdarları döneminde de Müslümanlar haksızlığa uğramışlardır. Abaka Han ise Avrupa hükümdarlarına elçiler göndererek onları Müslümanlar aleyhinde bir ittifaka teşvik etmiştir. Doğuda Kubilay Han Nesturiliği ve Budizm'i desteklerken İslamiyet'e şiddetle karşı çıkmıştır. Ancak bu olumsuz şartlara rağmen İslamiyet Moğollar arasında Hristiyanlıktan daha fazla yayılmıştır. Bu hususta **Moğol-Türkmen yakınlaşmasının ve İran kültürünün etkisi büyüktür.** Moğolların Budist ve Hristiyanlara olduğu gibi Şii'lere de hoşgörülü davranmaları İran'da Şiiliğin yayılmasını büyük ölçüde etkilemiştir.

Cengiz istilasası sırasında Budizm'i kabul etmiş olan Moğollar, Çin'den atıldıktan sonra Budizm'e artık kıymet vermemiş ve bu dinin yeni bir şekli olan Lamaizm'i kabul etmişlerdi. Bu tarikat beraberinde daha yüksek bir medeniyet getirmişti. Lamalar, Şamanlardan daha üstün idiler. Çok geçmeden bu tarikat Moğollar arasında kuvvetle yayılıp gelişmiştir. Cengiz Han'la Moğollar pek dindar değildiler. Cengiz Han, seferleri esnasında Hristiyanlarla İslamcılar arasında devam eden muazzam mücadele devirlerinde yaşamıştı. Her iki tarafın görüş derecesini biliyordu. Bütün dinleri ve mezhepleri aynı suretle himaye ederdi. Ruhani sınıfların fikirler üzerindeki nüfuzunu bildiğinde bunları da himaye ederdi. Kendi tebaasına, hiçbir mezhebe salık olmalarını men etmesinin ve kendisinin hiçbir dinle ilgisi olmamasının ve herhangi bir dini merasimi diğerleri önünde üstünlük sağlamamasının sebebi bunlardır.

Cengiz Han kör inanç sahibi bir adamdı. Zaten o zamanlar Moğolların ve Cengiz Han'ın inandığı, Cengiz'in de hoşnut olduğu o iptidai din, onu kör inançlara fevkalade hazırlıyordu. Edebi Gök Tanrının ve koruyucu ruhların iradesini bilmek arzusu, belki de ihtiyacı, onu Şamanlarla, büyücülerle,

kâhinlerle daima münasebette bulunmaya zorluyordu. Cengiz Han, sonraları da, büyücülere, falcılara başvurmakta devam etmekle beraber, daima belli hudutlarda kendini tutmasını bilmiş, falcıların söylediklerinin ve kendi kör inanışlarının sağduyu ile kendisi için tamamı ile hayati bir mahiyet alan plan gayelerde çatıştığını görünce, hiçbir zaman falcıların nüfuzuna tabi olmamıştır.

- Cengiz Han Haleflerine:

“Hiçbir dini tercih etmeyiniz. Her dinin salıklarına aynı suretle muamele ediniz!” derdi. “Âdetin şu veya bu tarzda yapılmasının Tanrı nezdinde hiç ehemmiyeti yok!” derdi. Cengiz, ulvi bir mutlak mevcut olana inanıyordu. Muhtelif dini reisleri, din adamlarını, fukaraları, tabipleri ve ulemayı her türlü vergiden muaf tutardı. Cengiz Han mevcut büyük dinlerden hiçbirine ilgi duymamıştı ama dini hislere de sahip olduğu kuvvetli bir ihtimaldi. Cengiz Han devlet işlerine ve hayati faaliyetlerine ait birçok meselelerde daima çeşitli dinlere mensup hâkimlerin fikirlerine müracaat ederdi. Giriştiği işlerde Cengiz Han’a kuvvet veren ve düşmanlarına karşı davranışında onu telkin eden, ilahi bir vazifeyi yerine getirdiğine dair inancıydı. Bu ilahi vazife hissiyle hareket eden Cengiz, bütün milletler tarafından, kuvvetinin cihanşümul olarak tanınmasını istiyordu. Kendinin düşmanı olanlar, ona göre basit birer asiydiler. Düşmanlar rızaları ile teslim oldukları takdirde ahalinin fena muameleye maruz kalmayacağı vaadiyle yapılan harp ilanı Yasa’nın ilk kanununu teşkil ediyordu.

Cengiz Han, din meselesini yasada ihmal edemezdi. Gerek Avrupa ve gerekse Asya din içinde yaşıyordu. Papalar imparatora katırlarının topuğunu öptürüyor, **hocalar vicdanlar üzerine taht kuruyorlardı**. Suriye’de hala Haçlı ordularının artıkları vardı. Birçok yerlerde tespih, ezan ve çan sesleri bir ordunun yapamayacağı şeyleri yapıyordu. Cengiz Han’a göre ikili üçlü dinler sona ermiş, tek ilahlı dine büyük önem vermiştir. İşte bu sebeplerden yasanın en başına din işini getirdi ve şu

maddeyi yazdı: **“Tek Tanrı vardır. Bu Tanrıya tapılacaktır. Tek Tanrı’ya tapan dinler serbesttir.”**

Bu madde ile Cengiz Han, Tibetlilere büyük bir darbe vurmuş oluyordu. Çünkü Tibetliler tek Tanrı’ya inanmadıkları gibi, dini siyasete de alet ediyorlardı. Cengiz Han hangi dinden olursa olsunlar âlimlere ve zahitlere iyi davranır, onları daima yüceltirdi. Bunu yüce Tanrı’ya karşı bir görev bilirdi. Müslümanlara saygı gösterdiği gibi Hristiyanlara ve Putperestlere de saygı duyardı. Evlatlarının ve torunlarının bazılarının İslamiyet’i, bazılarının Hristiyanlığı, bazılarının da putperestliği seçtikleri gibi bazıları da hiçbir dine girmeyerek atalarının yolunu tuttular. Sonuncu guruba girenlerin sayısı azdı. Dinlerin birine girmiş olanlar da muhtaassıp değildiler.

Moğollar görünen ve görünmeyen bir dünyayı yaratan bir Tanrı’nın varlığına, ayrıca bu dünyadaki her şeyin onun adaletiyle yerini bulacağına inanırlardı. Ona ya dua ederek ya methiyeler söyleyerek ya da dini ayinler yaparak tapınırlardı. Bununla birlikte, keçeden insan suretinde maketler yaparak bu maketleri yurtlarının girişlerinin her iki tarafına yerleştirirlerdi. Kendi inanışlarına göre bunlar sürülerini korur, onların üremesini ve sütlerinin bol olmasını sağlardı. Bazı Moğollar bu maketleri güzelce örtülmüş arabalara koyarak, yurtlarının kapısının önüne yerleştirirler ve her kim bu arabalardan bir şey çalarsa, onu ölümle cezalandırırlardı. Bir çocuk hasta olduğu zaman bir put resmi yaparlar ve bunu yatağının üstüne asarlardı. Cengiz Han’ın ölümünden sonra ona hürmet için bir put sureti yaparlar ve bunu saygıyla bir arabanın üzerine yerleştirirlerdi. Ona birçok hediyeler sunarlar, hayvanlar ihsan ederlerdi. Bu suretin önünde güneye doğru dönerek tıpkı Tanrı’nın huzurundaymış gibi diz çökerlerdi. Rusların büyük prenslerinden biri olan Michael, Batu’ya tabi olmaya geldiği zaman, onu iki ateşin arasından yürüterek geçirdiler. Sonra ona güneye doğru Cengiz Han’ın önünde eğilmesini emrettiler. Fakat o, ölmüş bir adamın suretinin önünde değil de, Batu’nun ve maiyetinin önünde eğilmek istediğini, çünkü Hristiyanların böyle bir harekette bulunama-

yacağını arz etti. O, sık sık tekrar edilen emre rağmen eğilmek istemeyince öldürüleceği bildirildi. O da ölmeyi tercih edeceğini söyledi. Baş vuru olarak öldürüldü. Bundan başka güneşe, aya ve ateşe taparlar ve saygı duyarlardı.

■ Cengiz Han'ın Yasaları

- İster evli olsun ister olmasın zina ölümle sonuçlandırılır.
- Sodomî (homoseksüellik) ölümle cezalandırılır.
- Kim bilerek yalan söyler veya sihirbazlıkla uğraşır veya bir başkasını gözetler veya kavga eden iki kişinin arasına girer veya bir kimseye başka birine karşı yardım ederse ölümle cezalandırılır.
- Kim kül veya su içine işer ise ölümle cezalandırılır.
- Kim, mal alır ve üç kez arka arkaya iflâs ettiğini bildirirse ölümle cezalandırılır.
- Kim tutsak alanın izni olmadan bir tutsağa yiyecek veya giyecek verirse ölümle cezalandırılır.
- Kim kaçmış olan bir köleyi veya tutsağı bulur ve onu eski zilyedine (sahibine) geri vermezse ölümle cezalandırılır.
- Bir hayvan kesilirken bacakları bağlanmalı, karnı açılmalı ve ölünceye kadar kalbi elle sıkılmalıdır, bundan sonra onun eti yenebilir. Ama kim bir hayvanı Müslümanların usulünce keserse, o da aynı biçimde kesilmelidir.
- İster saldırıda, ister geri çekilmede olsun bir kimse savaşta çıkını, yayını veya eşyasından başka bir şeyi düşürürse, arkasındaki adam attan inmeli ve bunu ona geri vermelidir. Bunu yapmayan ölümle cezalandırılır.
- Ebu Talib'in oğlu Ali'nin bütün sülalesi, bütün fakirler, Kur'an okuyucular, fakîhler, hekimler, bilginler, rakipler ve tek başına inzivada yaşayanlar, müezzinler ve ölü yıkayıcılar vergi ve resimlerden muaftırlar.
- Tanrının hoşuna gitmek için birer araç olduklarından bütün dinlere eşit olarak saygı gösterilmelidir.
- İsterse veren bir prens ve alan bir tutsak olsun, veren tadına bakmadan önce onun elinden bir şey yemek yasaktır. – Başkasının yanında onu birlikte yemeğe çağırmadan bir şey

yemek ve arkadaşlarından daha çok yemek yasaktır.

– Üstünde yemek pişirilen ateşin veya yenilmekte olan bir yemeğin üzerinden geçmek yasaktır.

– Seyyahlar yemek yemekte olan kimseleri görünce attan inmeli ve izin istemeden onlarla birlikte yemelidirler. Bunu onlara kimse yasaklamamalıdır.

– Suya elleri daldırmak yasaktır; su almak için bir kap kullanmalıdır.

– Giyildiği ve iyice yıpranmadığı sürece elbiselerini yıkamak yasaktır.

– Her hangi bir şeye pis demek yasaktır. Her şey temizdir ve temizle pis arasında bir fark yoktur.

– Herhangi bir mezhebi üstün tutmak, kelimeleri üstüne basarak söylemek ve şeref unvanları kullanmak yasaktır.

– Hükümdarla veya başka birisiyle konuşan kimse sadece onun adını söylemelidir.

– Ard-gelenlerini o birlikleri şahsen gözden geçirmeğe ve savaşa girmeden önce silahları kontrol etmeğe, savaşçıları savaş için gerekli her şeyle donatmaya ve her şeyi en ince noktalarına kadar gözden geçirmeye ve gerekli bir şey eksik olanı cezalandırmaya mecbur tuttu.

– Birliklere refakat eden kadınlar, erkekler savaştayken bunların iş ve vazifelerini üzerine almak mecburiyetindedirler

– Seferden dönen birlikler Hükümdara belli vergiler vermek mecburiyetindedirler.

– Her yılbaşında, kendisi ve oğulları için aralarından seçsin diye bütün kızlar hükümdara takdim edilmelidirler.

Birliklerin başında her bin, yüz ve on er için bir önder bulunur

– Eğer birlik önderlerinin en yaşlısı yanlış bir iş yapar ve hükümdar onu cezalandırmak için hizmetçilerinden en sonuncusunu ona gönderirse, o bu berikine teslim olmalı ve ölüm cezası bile olsa, ceza infaz edilinceye kadar önünde diz çökmelidir.

– Birlik önderleri hükümdardan başka kimseye başvuramazlar, yoksa ölümle cezalandırılırlar. İzin almadan yerini değiştiren de ölümle cezalandırılır.

- Hükümdar ülkedeki olaylar hakkında daha çabuk bilgi edinebilmek için sürekli posta karakolları kurmalıdır.
- Cengiz Han'ın oğlu Çağatay Yasa'ya uyulmasına dikkat etmelidir.
- Askerler ihmalden ötürü cezalandırılmalıdırlar; süre avında bir hayvanı vuramayan avcılar sopa ile veya ölümle cezalandırılmalıdır.
- Adam öldürmeden dolayı cezadan kanlık (diyet) ödeyerek kurtulabilir: Bir Müslüman öldürülmüşse 40 altın, bir Çinli öldürülmüşse bir eşek.
- Yanında çalınmış bir at bulunan bir kimse, onu sahibine aynı değerde dokuz atla geri vermeğe mecburdur. Buna malî takati yoksa atlar yerine çocukları alınmalıdır; çocuğu da olmayanı bir koyun gibi kesmelidir.
- Yasa, yalan, hırsızlık ve zinayı yasaklar ve yakınlarını kendi kendini sevdiği gibi sevmeği, hakarette bulunmamayı ve onları tamamen unutmamayı, kendiliğinden teslim olan kenti, köyü korumayı, Tanrı'ya adanmış tapınakları ve Tanrı'nın hizmetkârlarını her türlü vergiden beri tutmayı ve onlara saygıyı emreder.
- Yasa, birbirini sevmeyi, zina işlememeği, çalmamayı, yalan yere tanıklıkta bulunmamayı, hain olmamayı, ihtiyarları ve fakirleri korumayı emreder. Aykırı eylemler ölümle cezalandırılırlar.
- Çok yemek yemekten ötürü kim kusarsa, onu çadırda sürüklemeli ve hemen öldürmeli. Bunun gibi, ordu komutanının çadırının eşiğine ayakla basanı da öldürmeli.
- İçkiyi bırakamayan ayda üç kez sarhoş olabilir, bunu aşarsa suçludur. Ayda iki kez sarhoş olmak daha iyidir. Bir kez ise daha övgüye değer ama hiç sarhoş olmamak! Bundan daha iyi ne olabilir? Böyle bir kimse nerede bulunabilir? Eğer yine de böyle birisi bulunursa, o her türlü saygıya değer.
- Odalıkların çocukları nesebi sahih çocuklardır ve babalarının vasiyetine göre mirastan gereken hisselerini alırlar. Mirasın bölüştürülmesi şöyle olur; en büyük oğul küçüklerden daha çok alır; en küçük oğul babanın yurdunu (evini) alır. Çocukların yaşlılığında öncelik, genel olarak

evliliğin süresine uygun olarak ananın mevkiine göre tayin edilir.

– Babasının ölümünden sonra, anası bir yana, karılarının ne olacağı erkek evladın tasarrufuna bırakılmıştır ve isterse onlarla evlenir veya başkalarıyla onları evlendirebilir.

– Kanunî mirasçılardan başka herkese bir ölünün her hangi bir şeyini kullanmak ciddi bir şekilde yasaktır.”

Mehmet Akif ÜNAL,

ASÜ, FEF, Tarih Bölümü, IV. Sınıf Öğrencisi.

Alıntı Kaynak: Aksaray Üniversitesi, Genç Kalemler Dergisi, Sayı: 2.

[1] Mustafa Kafalı, Cengiz Han, DİA, Cilt VII, s.369.

[2] Curt Alinge, Moğol Kanunları, (çev. Coşkun Üçok), Ankara1967, s.49.

[3] Leo De Hartog, Cengiz Han Dünya'nın Fatih, (çev.Serkan Uzun) ,Doğan Kitap, Ankara 2013, s.44-46.

[4] İsmail Aka, Mirza Şehruh ve Zamanı, T.T.K, s.1.

[5] Daha ayrıntılı bilgi için bkz: Cüveyni, Tarih-i Cihan Güşa, s.101-103.

[6] Bilik, Cengiz Han'ın söylediği sözler olarak bilinmektedir.

[7] George Vernadsky, Cengiz Han Yasası, Türk Hukuk Tarihi Dergisi I, s.108-114.

[8] Nazile Abbaslı, Ufukların Efendisi Cengiz Han, Bilge Karınca, İstanbul 2007, s.119.

[9] Necati Kotan, Cengiz Han, Kalite Matbaası, Ankara 1976, s.93. Taryhy makalalar